

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 20, Αρ. 1 (2002)

Αφιέρωμα: Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως πολιτικό σύστημα

Γεράσιμος Μοσχονάς, *In the Name of Social Democracy-The Great Transformation: 1945 to the present*

Θανάσης Διαμαντόπουλος

doi: [10.12681/hpsa.14780](https://doi.org/10.12681/hpsa.14780)

Copyright © 2017, Θανάσης Διαμαντόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Διαμαντόπουλος Θ. (2017). Γεράσιμος Μοσχονάς, *In the Name of Social Democracy-The Great Transformation: 1945 to the present*. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 20(1), 170–174. <https://doi.org/10.12681/hpsa.14780>

σαν. Ως προς το *αναγκαίο* όμως, που όζει κάποιου υπόροφτου νετερμινισμού, πιστεύει ότι θα εγείρονταν αρωχτές ενστάσεις.

Να έχει άραγε καταδικαστεί η χώρα αυτή σε μια ατελεύτητη μεταβατική περίοδο επισφαλούς ισορροπίας μεταξύ των δύο παραδόσεων με αποτέλεσμα συχνά να βαλτώνει, να ακινητοποιείται και να αδρανοποιείται μη μπορώντας να κάνει τελικά τα αποφασιστικά βήματα που απαιτούνται για να περιθωριοποιήσει οριστικά την «παρωχημένη» παράδοση; Έως τότε θα αρκείται σε μια τέτοια λύση; Ερωτήματα που παραμένουν ανοιχτά και που δεν επιδέχονται μονολεκτικές ή μονοδιάστατες απαντήσεις.

Το εξαιρετικά πολύτιμο αυτό βιβλίο, που άνευ περιστροφών και με αυστηρό επιστημονικό τρόπο αναλύει μια από τις βασικότερες προϋποθέσεις εκσυγχρονισμού των κοινωνιών, την *πολιτική κοιλτούρα*, αξίζει να διαβαστεί ευρύτερα, πέρα από τα στενά όρια της επιστημονικής κοινότητας. Έτσι μόνο θα γίνουν περισσότερο κατανοητά τα προαπαιτούμενα μιας συστηματικής, διαρκούς και στοχοθετημένης εκσυγχρονιστικής παρέμβασης και δράσης σε όλα τα επίπεδα είτε από πολιτικούς φορείς είτε από φορείς, ατομικούς και συλλογικούς, που δραουν στο πλαίσιο της κοινωνίας των πολιτών. Ο πόλεμος, διότι περί πραγματικού (εμφυλίου) πολέμου πρόκειται, συνεχίζεται και κάθε άλλο παρά «ακαδημαϊκός» είναι.

Η μετάφραση του Δημήτρη Α. Σωτηρόπουλου αποδίδει εύστοχα μια εκ των πραγμάτων δύσκολη ορολογία και συμβάλλει τα μέγιστα στην παρουσίαση και σχετικά εύκολη ροή ενός συγκροτημένου κειμένου στα ελληνικά.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΠΕΤΑΝΓΙΑΝΝΗΣ

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΜΟΣΧΟΝΑΣ, *In the Name of Social Democracy-The Great Transformation: 1945 to the present*, Εκδόσεις Verso, Λονδίνο-Νέα Υόρκη, 2002, 370 και I-XI σελ.

Μεθοδικός, συστηματικός, «διαχρονικός» και σχεδόν «μονομανιακός» συγκριτικός μελετητής της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας –με το «μανιακό» στοιχείο να είναι αυτό που δίνει ποιότητα και διάφορα στο έργο του–, ο Γ. Μοσχονάς με το σημαντικότερο αυτό βιβλίο προσφέρει μία από τις πληρέστερες πρόσφατες αναλύσεις

του σοσιαλδημοκρατικού φαινομένου. Η προσέγγισή του, ιστορική-διαχρονική αλλά ταυτόχρονα και εξαιρετικά επίκαιρη, διερευνά και φωτίζει την ταυτότητα της σημερινής σοσιαλδημοκρατίας η οποία, ως κατάληξη μιας αργόσυρτης ιστορικής διαδρομής σφραγισμένης από πολλές προσαρμογές και ρήξεις με το παρελθόν της, φτάνει στις ημέρες μας να έχει αποβάλει και τα τελευταία προσδιοριστικά στοιχεία της παραδοσιακής της ιδιοπροσωπείας. Εφόσον –όπως συμπεραίνει ο συγγραφέας– η διάρρηξη των προνομιακών δεσμών της με την εργατική τάξη και, ευρύτερα, τα λαϊκότροπα στρώματα καθώς και η εκ μέρους της απαξίωση του κρατικού παρεμβατισμού και, γενικότερα, του κράτους ως εργαλείου οικονομικού προγραμματισμού και αναδιανομής καθιστούν τη σοσιαλδημοκρατία του τέλους του 20ού και των αρχών του 21ου αιώνα κάτι ριζικά διαφορετικό (alliid) από αυτό, το διακριτό και ξεχωριστό που παραδοσιακά ήταν. Αντιθέτως, ο όποιος μεταρρυθμιστικός δυναμισμός της απομένει δεν είναι ριζικά διαφορετικός, δεν έχει ποιοτικά αποκλίνοντες στόχους ή διαφοροποιημένο φιλοσοφικό υπόβαθρο από τον «εντός συστήματος» ρεφορμισμό κάποιων τουλάχιστον αστικών πολιτικών δυνάμεων: η σύγχρονη σοσιαλδημοκρατία, πρώτιστα εκλογικός μηχανισμός, ούτε διαφοροποιείται ουσιαστικά από τα αστικά κόμματα αλλά ούτε διαφοροποιεί, με την έννοια ότι δεν δημιουργεί, πλέον, μία διακριτή ταυτότητα, μία ιδιαίτερη συνείδηση, μία ξεχωριστή κουλτούρα, η οποία στο παρελθόν ήταν κάτι σαν ανεξάρτητο πολιτικό υποσύστημα. Η σοσιαλδημοκρατία, της οποίας η κοινωνική-οικονομική πολιτική δεν ταυτίζεται με τη πολιτική των κεντροδεξιών κομμάτων, δεν είναι πλέον ένα «διακριτό σύνολο θεσμών και πολιτικών». Και μάλιστα, εκτιμάται από τον συγγραφέα πως η νέα αυτή «μηδενικής επικινδυνότητας για την κεφαλαιοκρατία» σοσιαλδημοκρατική φυσιογνωμία –που ουσιαστικά είναι σοσιαλφιλελεύθερη, προσανατολισμένη στην καπιταλιστική ορθοδοξία και με απόλυτο σεβασμό προς την αυτονομία των κεντρικών τραπεζών και τη λογική του επιχειρηματικού κέρδους– δεν αποτελεί μία μεταβατική κατάσταση, ένα ενδιάμεσο στάδιο ανάμεσα σε δύο αποκρυσταλλώσεις, αλλά μία σχετικά παγιωμένη –διότι συνεκτική– νέα μορφή. («Η τριπλή συνοχή μιας μη-συνεκτικής ταυτότητας» είναι ο εξαιρετικά χαρακτηριστικός τίτλος ενός σημαντικού κεφαλαίου του έργου, που υποδηλοί ότι η νέα φυσιογνωμία της σύγχρονης σοσιαλδημοκρατίας στηρίζεται κατά πρώτον στην ανταπόκριση ανάμεσα στη μετριοπαθή κυ-

βερνητική πρακτική των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων και στον μετριοπαθή προεκλογικό τους λόγο, ανάμεσα κατά δεύτερον στις διαταξικές ιδεολογικές αναφορές τους και τη διαταξική τους εκλογική βάση και τέλος, τρίτον, ανάμεσα στην –εν πολλοίς και στις δύο περιπτώσεις μεσοαστική– κοινωνική προέλευση τόσο των κομματικών στελεχών όσο, αν και σε μικρότερο βαθμό, και των ψηφοφόρων της).

Αν αυτό είναι, όμως, το τελικό και εξαιρετικά σημαντικό συμπέρασμα του έργου, η κατανόηση της «μεταλλαγμένης» σύγχρονης σοσιαλδημοκρατίας προϋποθέτει τη διερεύνηση όλης της ιστορικής της διαδρομής και όλων των μεταλλαγών της σε σχέση με την «κλασική» μορφή της. (Δηλαδή σε σχέση με το κατ' αρχάς και κατ' αρχήν ταξικό και εξισωτικό διάβημα που –σενά συνδεδεμένο με την κυρίαρχη συνδικαλιστική έκφραση της εργατικής τάξης– αποδέχθηκε ωστόσο τον διαταξικό συμβιβασμό, ενστερνίστηκε το πολιτικό περιεχόμενο της αστικής δημοκρατίας –«η σοσιαλδημοκρατία είναι κόμμα επαναστατικό δεν είναι κόμμα που κάνει επαναστάσεις» τόνιζε ο Κάουτσκι...–, πρόβαλε από τον Μεσοπόλεμο τη μικτή οικονομία και την κατευθυνόμενη δημιουργία ζήτησης, επέβαλε το κράτος πρόνοιας και κυριάρχησε στο κεντροαριστερό ιδεολογικό ημισφαίριο ως μαζικό πολιτικό μόρφωμα και ως κόμμα εξουσίας, όντας ωστόσο πάντα παραγωγός πολιτικού νοήματος...). Όλες, λοιπόν, τις φάσεις και τα επίπεδα της μεταλλαγής, την εγκατάλειψη αρχικά των «υπερβατικών» -μετακαπιταλιστικών οραμάτων, την υπέρβαση του μοντέλου του μαζικού κόμματος υπέρ μιας δομής πανσυλλεκτικών στόχων, αρχηγικού χαρακτήρα και με δεσπόζοντα το ρόλο των επαγγελματιών στελεχών (τεχνοκρατών), την απώλεια της ταυτοδοτικής ικανότητας και του προσδιορισμού μιας ιδιαίτερης πολιτικής κουλτούρας, τελικά δε τον ενστερνισμό των κριτηρίων και της φυσιογνωμίας της αγοράς, ο Μοσχονάς τα αναλύει με ενάργεια, εποπτεία και γλαφυρότητα που εντυπωσιάζουν και εκπλήσσουν ακόμη και τον αναγνώστη που είχε ήδη την ευκαιρία σε προηγούμενα έργα του να εκτιμήσει τις διανοητικές του ικανότητες. Κύριο, δε, προσόν του είναι η ύπαρξη ενός στέρεου θεωρητικού υπόβαθρου, επαγωγικά διαμορφωμένου από τη γόνιμη επεξεργασία ενός εξαιρετικά εκτεταμένου εμπειρικού υλικού, με τη θεωρία αυτή να προσανατολίζει, να διευκολύνει και να νοηματοδοτεί την περαιτέρω εμπειρική έρευνα. Οι κοινωνιολογικές μεταβολές στις σύγχρονες αναπτυνγμένες κοινωνίες, ο πολιτισμός

της εικόνας, η παγκοσμιοποίηση (κυρίως ως παράγων που περιορίζει τα περιθώρια της αποτελεσματικής παρέμβασης των εθνικών κυβερνήσεων), η κατάρρευση των μεγάλων συνεκτικών ιδεολογιών, η εξασθένηση των πολιτικών ταυτίσεων αλλά και των κοινωνικών συλλογικοτήτων είναι μερικοί από τους παράγοντες που αναλύονται σε βάθος ως αίτια των μεταβολών που συντελέστηκαν στον πυρήνα της φυσιογνωμίας των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων. Χωρίς, ωστόσο, να παραλείπεται η εξονυχιστική συχνά καταγραφή των εναπομένουσών διαφορών στις επιμέρους χώρες. Και χωρίς ακόμη να παραβλέπεται η «διαχρονικότητα του χθες», δηλαδή οι επιπτώσεις των παλαιών δομών, νοοτροπιών, *habiti operandi* στη λειτουργία των σημερινών κομμάτων...

Αν, παρόλα αυτά, το μεγάλο αυτό έργο –χαρακτηρισμός που δεν αναφέρεται μόνο στον όγκο του– μπορεί να προκαλέσει κάποιες κριτικές επισημάνσεις ή παρατηρήσεις, αυτές έχουν να κάνουν με τα ακόλουθα (εκτός από τη συχνότητα ορισμένων επαναλήψεων, όπου ο συγγραφέας γίνεται θύμα της μαγείας της γλώσσας που χρησιμοποιεί): πρώτα απ' όλα, διερωτάται κανείς γιατί η απαξίωση του κρατικού παρεμβατισμού και η αποδυνάμωση των προνομακών πολιτικών δεσμών με την εργατική τάξη συνιστούν μεγαλύτερη ρήξη –«μεταβολή εκτός παράδοσης»– στη σοσιαλδημοκρατική ταυτότητα απ' ότι υπήρξε η εγκατάλειψη του εξελικτικού σοσιαλισμού κάποιες δεκαετίες νωρίτερα (της οποίας τη σημασία, βέβαια, δεν υποτιμά ο συγγραφέας). Πολλές μεταβολές, επίσης, που οφείλονται σε εξελίξεις και χαρακτηριστικά της εποχής μας –πολιτισμός της εικόνας, ατομικισμός και απώλεια συλλογικών ταυτοτήτων, μείωση προσδοκιών στις εθνικές κυβερνήσεις και, άρα, αποδυνάμωση των πολιτικών ταυτίσεων, κλπ.– θα μπορούσε να λεχθεί ότι αφορούν το κομματικό φαινόμενο γενικότερα και όχι αποκλειστικά τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, όπως σε κάποιο βαθμό παρουσιάζονται. Κυρίως, όμως, ο Μοσχονάς υπερτονίζει το γεγονός πως, για πρώτη φορά εδώ και πάρα πολλές δεκαετίες, ένα κοινωνικό υποκείμενο στον βιομηχανικό κόσμο, η εργατική τάξη, μένει χωρίς αυθεντική πολιτική έκφραση. Μήπως, όμως, εδώ και πάρα πολλές δεκαετίες επίσης και τα αστικά κόμματα δεν έχουν πάψει να αποτελούν αυθεντικές εκφράσεις της αστικής τάξης και των συμφερόντων της επιχειρώντας στο εσωτερικό τους μία γνήσια διαταξική σύνθεση και έναν αντίστοιχο συμβιβασμό; Και εάν σήμερα ο Μοσχονάς επισημαίνει ότι η σύγχρονη σοσιαλδημοκρα-

τία (ως κόμμα) είναι χωρίς σοσιαλδημοκράτες (ως φορείς ιδιαίτερης ιδεολογίας), πριν από 100 ακριβώς χρόνια ο Mosei Ostrogorski δεν έγραψε «αν υπάρχουν ακόμη άγγλοι συντηρητικοί, δεν υπάρχει πια συντηρητικό κόμμα Αγγλίας. Ακολουθώντας μία γραμμή οππορτουνιστική... απέρριψε τις αρχές του συντηρητισμού»; Κυρίως, όμως, τα όποια ερωτηματικά προκύπτουν από την προβαλλόμενη –ή, τουλάχιστον, υφέρπουσα– αντίληψη ότι η εγκατάλειψη από τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα της αντικαπιταλιστικής τους κουλτούρας συνιστά μια μορφή «προδοσίας» των συμφερόντων της εργατικής τάξης. Η ιδεολογική αυτή αναθεώρηση γιατί δεν θα μπορούσε να ειπωθεί ως προσχώρηση των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων σε μία άλλη λογική υπεράσπισης των συμφερόντων των εργαζομένων στη βάση της ανάπτυξης; Μιας ανάπτυξης που, ιστορικά, αποδείχθηκε ότι προϋποθέτει την ελεύθερη επιχειρηματική δράση και προσπορίζει ωφελήματα (και) στην εργατική τάξη μεγαλύτερα από τις όποιες εξισωτικές-αντιαναπτυξιακές παρεμβάσεις των παλαιών σοσιαλιστικών κυβερνήσεων;

Πολλά τέτοια ερωτήματα, κριτικές παρατηρήσεις, προβληματισμούς ακόμη και ενστάσεις είναι ασφαλώς λογικό να προκαλέσει στον ειδικό μελετητή αυτού του βιβλίου η ανάλυση του Μοσχονά. Αυτό όμως που, αντιθέτως, θα ήταν παράλογο, θα ήταν να υπάρξει έστω και ένας αναγνώστης που να μη γοητευθεί από το δημιούργημα και να μην αισθανθεί διπλή απόλαυση: διανοητική, αφενός, για το σπάνια διεισδυτικό, πάντα τεκμηριωμένο, πλούσιο και συχνά ιδιοφυώς συγκροτημένο επιχείρημα του συγγραφέα· αισθητική, αφετέρου, για την εντυπωσιακά δουλεμένη γλώσσα του, κάτι που αναδεικνύεται και με την εξαιρετική μετάφραση (το έργο γράφτηκε αρχικά στα γαλλικά) του Gr. Elliott. Αρετές που χαρακτηρίζουν, άλλωστε, το σύνολο σχεδόν του έργου του Μοσχονά και δικαιολογούν απόλυτα τη διεθνή του αναγνώριση και την επιστημονική του ακτινοβολία.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ